

AMERİKAN İSTİHBARAT BELGELERİNDE MUSTAFA

KEMAL: KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ VE BİR GÖRÜŞME

Esat Arslan

Giriş

Dünya, zamanın tek süper gücü İngiltere'nin gözünde çok küçülmüştü. Büyük savaş sonrası, "Eski Dünya Adası" ndaki iki cazibe merkezinden Almanya ve Rusya'nın İngiltere lehine siyaset sahnesinden zorunlu olarak çekilmesi, Büyük Britanya'yı eski gücünün çok üstüne çıkarmıştı. "Güneş Batmayan Ülke" konumunu tartışma götürmez biçimde perçinlemişti. Zamanın cazibe merkezlerinden Japonya kendi alt yapısını güçlendirmenini savaşımını veriyordu. Alman savaş makinasının fabrikalarını ve deneyimli personelinin kendi ülkesine kazandırmanın çabası içerisindeydi(l). Diğer bir cazibe merkezi olan Amerika Birleşik Devletleri, eski dünya kıtasının uzağında kalmamalıydı. XX. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinin sonuna doğru "Eski Dünya" coğrafyasının biçimlenmesinde etkin rol almalıydı. Her sıcak çatışmanın hemen yanibaşında, her sıcak ortamın içerisinde bulunmalıydı. Bölgesel liderler onun için çok önemliydi. Onların kişilikleri, bakış açıları, olayları algılama ve irdeleyişleri, dış politikada öncü olmanın koşuluydu. Orta ve uzun vadedeki dış politika, Washington'dan belirlenebilirdi. Ama kısa vadedeki, hatta an ve an dengelerin değiştiği yakındoğu politikası ancak yaşanarak belirlenebilirdi. İşte Amerikalılar'ın İngiltere'den sonra en deneyimli istihbaratçıları Türkiye'ye göndermelerinin gerekçesi buydu. Başlangıçta birsürü de hata yapmışlardı. Wilson Prensipleri'ne aykırı olmasına karşın, İstanbul ve İzmir'in işgalinde kayıtsız kalmışlar, Amerikan okullarında Rum ve Ermeni kalkışmasına gözyunumuşlar, üstelik Kapitilasyonlar'ın devamında ısrarlı tutumlarını sürdürmüşlerdi. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bir türlü sıcak karşılayamamışlar, Anadolu Kalkışması'nın başarıya ulaşmasından çok, başarısızlığı üzerine yapmışlardı planlarını... Aslında

yapılan, ihtiyatlı Amerikan dış politikasının doğal bir sonucuuydu. Ankara Hükümeti, bir türlü rüştünü ispatlayamamıştı. ABD, Anadolu Bozkırının ortasında yeşermeye başlayan bölgesel çekim merkezinin oluşumunu kavrayamamıştı. İnkılabın hazırlık evresinde, daha kongreler devresindeyken bile, lider kadro, Amerikan güdümünden yana tavır alırken; O, bir tek O "Tam Bağımsızlık"ı terennüm etmişti(2). İç ve dış siyasi odaklarının acımasızca eleştirdiği, ortadan kaldırmak için akıl almaz komplolara başvurduğu bu lider kimdi? Yerinde öğrenilmeliydi. Hazırlanacak sorularla, yakın gelecekteki kararlığı sınanmalıydı. Doğal olarak bu da, Amerikan istihbaratının en deneyimli adamlarının işiydi. Yazı kapsamındaki birinci el kaynak niteliğindeki belgeler, ABD Washington Ulusal Arşiv Dairesi Askeri İstihbarat Dairesi'nin 9 Ağustos 1921 tarihinde İstanbul'dan gönderilen raporlarından derlenmiştir.

1921 Yılıının Buhanlı Döneminde Ankara

Yeni Türk Devleti, 1921 yılıyla birlikte, devletleşme sistematigindeki ivmesini de hızlandırmıştı. Kurumsallaşma sürecinin boyutlarının genişlemesi, doğal olarak dış politikada tanınma boyutunu da beraberinde getirmişti. 1921 yılının başlarında, uluslararası konferanslarına çağrılıp çağrılmaması bile kapalı kapılar arkasında pazarlık konusu yapılan Ankara Hükümeti'nin durumu, yılın üçüncü çeyreğinde onca olumsuzluğa karşın, gerçek temsil gücü ile belirlenmişti. İşgal Kuvvetleri Komutanlığı'nın güdümündeki İstanbul Hükümeti'nin egemenlik çevresi, Bizans'ın son günlerindeki gibi İstanbul surlarıyla sınırlandırılmıştı. Ankara Hükümeti, egemenliğin kaynağını halka indirdikçe güçlenmesine devam ederken, İstanbul Hükümeti işgal kuvvetleri komutanlığının yaptırımlarını bildiren bir tebliğ makamından öteye gidemiyordu. Her türlü hazmedilmesi zor, aşağılayıcı tutuma karşın, İmparatorluğun bu yıkıntıları arasından doğan Yeni Türk Devleti, Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nden sonra, sağlıklı bir biçimde geçirdiği bunalım döneminden daha güçlü olarak çıkmış, devletleşme sistematiginin acı da olsa gerekli ve zorunlu bir deneyiminden geçmişti. Kütahya ve Eskişehir gibi önemli merkezlerin ve geniş toprakların Yunanlılar'a bırakılarak, Sakarya'nın doğusuna çekilme askerlik mesleğinin gereğiydi. Doğal olarak bu stratejiyi anlamayan ya da anladığı halde işlerine gelmeyen meclisteki muhalifler: "Ordu nereye gidiyor, millet nereye götürülüyor? Bu hareketin mes'ulü nerededir?" (3) biçiminde seslerini yükseltmişlerdi. Duyumlar ve duyumların beraberinde getirdiği o karamsar ortam...İşte bu durumda yapılacak iş, günümüzde yaygın bir biçimde kullanılmaya başlayan halkla ilişkiler disiplininin en önemli ilkeleri devreye girmeliydi. Bu da şeffaflık ve en yetkili ağızdan gerçekleri söylemekti. Ulusun

duyumlara değil, gerçeklere gereksinimleri vardı. Meclis çatısı ve ülkenin değişik kesimlerindeki asılsız, abartılmış haberlere dayalı karamsar ortamın süratle gerçeklere dayalı sağlıklı bir ortama oturtulması gerekiyordu. Aslında yapılan Yunan Ordusu'nu mümkün olduğu kadar kendi hareket üstlerinden uzaklaştırarak, Anadolu'nun içlerine sokmak, insiyatifi kaptırmaksızın kesin zafere ulaşabilecek güvenilir yerde savaştan başka bir şey değildi. Cepheden dönen Fevzi Paşa, hiç bir yere uğramaksızın doğruca meclise gitmişti. 23 Temmuz 1921 Cumartesi günü meclis toplantı halindeydi. Fevzi Paşa'nın toz toprak içerisindeki cephe kılığı ve traşı uzamış yorgun yüzü yaşanan olayları yansıtıyordu. Hiç konuşmasa, dinleyenlerin çok şey çıkarımda bulunacakları bir durumdaydı. O vakur tavriyle, 1921 yılının başından bu yana başarılı bir grafik çizen düzenli ordu deneyimlerini bir bir özetledikten sonra, son yapılanın askerlik mesleğinin gereklerinden olduğunu söyledi. Ankara'nın savaş etmeksizin teslimi, hükümet merkezinin Kayseri'ye taşınmasını da gündeme getirmişti(4). Bu sözler, mecliste bir bomba gibi patladı. Çok sert tartışmalar çıktı. Kürsüye gelen konuşmacılar Ankara'yı savaş etmeksizin teslim etmeyi bir türlü kabul edemiyorlardı. Sonunda özel toplantılarda bile konuştuğu görülmemiş olan Dersim Milletvekili Diyar Ağa, göbeğine kadar inen sakalı, korku ve saygı duyguları inandıran görünüşü ile kürsüye çıkıp bir an durduktan sonra: "Efendiler! Biz buraya kaçmaya mı geldik, yoksa kavga ederek ölmeye mi?" demişti(5). TBMM yöresel ayrımcılık göstermeksizin, bir erek uğrunda ve etrafında birleşmiş, herkesin çok kötü bir durumda olduğuna hemfikir olduğu bir ortamda yurtseverliğin en güzel örneklerini veriyordu.

Olaylar Karşısında Amerikan Yaklaşımı

1919 yılının ikinci çeyreğinde, Batı Anadolu'ya "Bağlaışık Devletlerin Kılıcı" olarak çıkan Yunanistan, 1921 yılına gelindiğinde Fransa ve İtalya'nın Türkler'le yakınlaşması sonucu "İngiltere'nin Kılıcı" haline gelmişti. Yukarıda anahatları ortaya konulan buhran dönemi ve Yunanistan abartısıyla İngiliz Başbakanı Lloyd George aldığı haberlerle coşuyor, Yunanlılar'a yeniden güvenmeye başlıyordu (6).

1920 yılında Wilson'un başkanlığının sona ermesi sonucu ABD'nin yeniden kendi kabuğuna çekilme politikasına yönelmesi, bu ülkenin özellikle İngiltere'ye karşı kullanılması olanağını da kendiliğinden ortadan kaldırmıştı. Bu tarihten itibaren ABD kendi başına bir politika oluşturmaktan çok, Anadolu'yu İngiltere'nin gözünde görmeye başlamıştı. Bunun doğal sonucu olarak, Amerikan Basını da güçlü olandan yana tavrını koymaktan kendini alamıyordu.

Frederic Couliffe Owen, 22 Temmuz 1921'de New York Times'ta yayınlanan "Yunanistan'ın Anadolu Politikası" başlıklı makalesinde şöyle diyordu: "Yunan ulusu, İzmir şehrini boşaltmamak ve yıllardan beri Anadolu'da yaşayan Rum kardeşlerini, Mustafa Kemal ve Bolşevik dostlarının zalim ellerine bırakmamak için and içmiş bulunmaktadır.(...) Anadolu'da Türklerle çarpışmakta olan Yunan birlikleri gerçekte bütün Batı aleminin, Bolşevizm ve Pan-İslamizme karşı mücadelesini sürdüren yiğit savaşıdır. Bütün Amerikan halkının ve Batı uygarlığını temsil eden Hıristiyan milletlerin Venizelos-Konstantin ayrımını bir kenara bırakarak Yunanlıları desteklemesi gerekir."(7)

Cılız da olsa pragmatik Türk görüşüne yakın olan görüşler Anadolu hareketinin diğer karşıt ucu,Ermeni Lobisi tarafından ilgiyle izleniyor, Amerikan kamuoyunda tutarlılık kazanmasına izin verilmiyordu. Planlı bir örgüt tarafından kaleme alınan yazılar, Anadolu hareketine Amerikan halkı karşıymışçasına, okuyucu mektupları biçiminde toplum önüne çıkma çabaları veriliyordu; ancak, soyadları kendilerini eleveriyordu. Bunlardan biri, 24 Temmuz 1921'deki New York Times'ta V. Cardashisan adlı bir Ermeni tarafından "Yakın Doğu Barışı" başlıklı okuyucu mektubu biçiminde yayınlanıyordu: "Geçenlerde gazetenizde yayınlanan bir makalenin gayretkeş yazarı, Yakın Doğu'da bir barışın sağlanması isteniyorsa, Türk görüşüne ağırlık verilmelidir diyordu ve şöyle devam ediyordu: Yazarımız Yakın Doğu sorununun Türkler tarafından yaratıldığını pek çabuk unutmuşa benziyor. Yakın Doğu sorunu aptal, fanatik, aciz ve barbar Türklerin maarifeti olup, Hıristiyan Batı'nın Türklere olan nefretinden doğmamıştır." (8)

Eski Dünya'nın kavşak noktasında bulunan Türkiye'nin kaderini etkileyen kamuoyu bile, Yeni Dünya'daki lobilerin insafına terk edilmişti. Amerikan kamuoyunda kullanılan argüman, hep aynı argümanlardı. alışageldikleri " Barbar Türk" ve dolaylı olarak belirledikleri hedef kitle " Hıristiyan Batı "...

ABD'nin Uluslararası Platformda Odaklaşması

ABD işlevsel olarak olmasa da Büyük Savaş'ın içerisindeydi. Ekonomisini savaşın gereksinimlerine göre, biçimlendirmişti. Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Bağlaşık Devletlere bolca savaş silah, araç ve gereçleri satarak, ekonomik bakımdan " Süper Güç " olma yolunda hızla ilerliyordu. Bir şey yapılmalı, bu büyük güç savaşın içerisine çekilmeliydi. Bağlaşık devletlere sempati duyuluyordu. Ancak savaşa girilmeden düzenin bu şekilde devam ettirilmesi, dünya üzerinde vazgeçilmezliğin de anahtarıydı. Mümkün olduğu kadar savaşın uzağında kalınarak, savaşın nimetlerinden yararlanmak genel ilke olarak

benimsenmişti. Aslında bu durum, başta İngiltere olmak üzere diğer Bağılaşık Devletleri de endişelendiriyordu. ABD'yi savaşın içine çekmek için her şey yapılıyordu. Savaşın kaderini Bağılaşık Devletler lehine çevirecek olan bu güç savaşın dışında bırakılmıyordu. Eğer, ABD can evinden vurulursa, kendisini savaştan uzak tutamazdı. Çok geçmeden o da oldu. Avrupa'daki savaş statik bir hal alınca Almanlar küçük çaplı bir denizaltı savaşına giriştiler. Malzeme taşıyan gemileri, bu arada bazı yolcu gemilerini de batırdılar. Batırılan gemilerden birisi de Amerika'nın Lutsiana adındaki trans-atlantığı idi. Bu durum Savaşın başlangıcından bu yana, savaşın dışında kalmayı özenle sürdüren Amerikan kamuoyunun birden ayağa kalkmasına neden oldu. Hemen akabinde de ABD, 1917 Nisan'ında savaşa katıldı.

Başkan Wilson, savaşın sonunu, savaşın sonundaki yapılanmayı görmüştü. Bir büyük ülke olmanın kararlılığı ile savaşın son yılına girilirken savaştan sonra kurulacak Dünya Düzeni'nin genel ilkelerini ilan etmişti. 8 Ocak 1918'de ilan edilen ve literatürde "14" ya da "Wilson ilkeleri" olarak anılan bu bildiriye göre, savaş sona erdikten sonra hiç bir devlet topraklarını genişletmeyecek, uluslar kendi geleceği hakkında karar verme hakkı (self-determination)'na sahip olacaklardı. Yenilenler, yenilenlerden savaş ödentisi almayacaklardı. İlkeler genel boyutlarıyla değerlendirildiğinde yalnızca evrensel bir barış ve insancıl bir düzeni önermekle kalmıyor, aynı zamanda barışın sürekliliği için bir örgütün kurulmasını da istiyordu. Savaşa en son katılmanın, yıpranılmamışlığın getirdiği avantajlardır bunlar..." Birleşmiş Milletler" ya da o günkü diliyle "Cemiyet-i Akvam"ın Amerika'da örgütlenmesinin haklı gerekçeleriydi bunlar... Evrensel politika bundan böyle Amerika'dan biçimlendirilecekti. Diğer uluslar savaşın yaralarını sararken dünyanın yeniden yapılanması, dünya kurulduğundan bu yana savaşlarla içiçe yaşamış "Eski Dünya"nın uzağından yapılacaktı. Bu örgütlenme modeli nihai hedefti. Buna ulaşmadan önce, Amerika'yı doğrudan ilgilendiren, dünya üzerindeki konumunu belirginleştiren önemli konular çözüme ulaştırılmıyordu. Wilson'un başkanlığının sona ermesi ABD'nin dünya sorunlarına doğrudan katılımını bir müddet için erteleme süreci içerisine sokmuştu. Ancak, aynı politik amaca ulaşımı sağlayan, dinamik gücü riske etmeyen getirisi aynı olan bir başka ihtiyatlı strateji de hem Amerikan kamuoyunu hem de Amerikan ulusal çıkarını tatmin ederdi. Politik amaç aynı, bu politik amaca ulaşan stratejik yöntem farklı idi. İşte bu ihtiyatlı strateji kapsamında, dünyada ilk kez, ABD önderliğinde bir silahsızlanma konferansı çalışmaları başlıyordu. 11 Kasım 1921'de toplanılması öngörülen bu önemli toplantıda Silahların Bırakılması, Uzak Doğu ve Büyük Okyanus sorununun sağlıklı bir çözüme ulaştırılması gündem maddelerini oluşturuyordu.

Doğal olarak bu gelişmeler, Anadolu bozkırının ortasında yeşermeye başlayan Yeni Türk Devleti'nin başkentinden de ilgiyle izleniyordu. Doğru karar vermenin bütün yapısal işlevleri yerine getirilmeye çalışılıyordu. Anadolu'da olmak ya da olmamakla özdeşleşen savaş ortamı ve iç sorunların bir dağ gibi büyüdüğü bir ortamda bile dış çevreyle olan ilişkiler aksatılmadan titizlikle devam ettiriliyordu. O günkü medyatik ortamın Ankara'daki teknik olanaksızlıklara karşın bütün çabalar birleştirilerek, dış politika alanında önemli gelişmeler izlenmeye çalışılıyordu. ABD'de oluşan bu gelişmeler de, yakından takip edilerek Türk Genelkurmay Başkanlığınca "Terk-i Teslihat" (Silahların Bırakılması) başlığı altında hazırlanan istihbarat raporunda aşağıdaki biçimde veriliyordu.

"TERK-İ TESLİHAT

Amerika Hükümeti, 13 Ağustos'ta İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya ve Çin'e terk-i teslihat, Aksa-yı Şarki(Uzak Doğu) ve Bahr-i Muhit-i Kebir(Büyük Okyanus) mesailinde (sorunlarında) münakaşa için Teşrin-i Sani (Kasım)de bir Kongre inikad akdi (birleşimine) zımmında (dolayısıyla) resmi davetnameler göndermiştir"(10).

Bütün Dünya Sorunları'na sahip çıkarak, zamanın tek "Süper Gücü" İngiltere'yi ve diğer cazibe merkezlerini görüşmeğe çağırmak ve bu toplantılarda ev sahipliği yapmak biçiminde ortaya çıkan ABD yaklaşımı, ona geleceğin "Süper Gücü" olma yolunda büyük adımlar attırıyordu. Ancak İngiltere'de Büyük Dünya Devleti olma politikasını daha makro seviyede ortaya koyuyordu. Dış politik platformda verilen izlenim, geri planda kalınarak, ABD marifetiyle, kendi arzularını taraflara dikte ettirmekten başka bir şey değildi. Zaten ABD'de de yapılan bu çağrının İngiltere'nin arzusundan kaynaklandığını açıkça ortaya koyuyordu. ABD'nin Meclis-i Ali(Zamanın Birleşmiş Milletler Örgütü)'deki temsilcisi İngiltere'nin bu büyük politikasını şöyle dile getiriyor ve durum Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın istihbarat raporlarına aşağıdaki biçimde yansıyor:

"Amerika'nın Meclis-i Ali'deki mümessili bildiriyor:

İngiltere'nin Rus ve Alman tehlikelerine karşı vaktiyle Japonya akd etmiş bulunduğu muahedeyi tecdit etmek (yenileştirmek) istemesi Japonya'ya itimadından ve Aksa-yı Şarktaki sulh ve selameti temin arzusundan menbaastır (doğmaktadır). Çin'in iş bu konferansa (Silahsızlanma Konferansı kastediliyor) daveti her ne kadar Çin Cumhuriyeti askerlik nokta-i nazarından zayıf ise de geçmişteki pek büyük bir milletin konferansta rey sahibi olması adilane bir

harekettir. Bahr-i Muhit-i Kebir için bir muahede akdi icap ediyorsa dahl-i düvel (içerisinde bulunan devletler) arasında akd olunur"(12).

Yukarıda görüldüğü üzere, Pasifikte kıyısı bulunan Endonozya, hamisi Hollanda, Malezya, Vietnam, Laos(hamisi Fransa konferansa davet edilmiştir) Kore, Mançurya ve Filipinler konferansta adı bile anılmazken, bizzat ABD tarafından Çin'in bu konferansa katılması için kamuoyu oluşturulmağa çalışılmaktadır. Japonya'nın tek başına bir bölgesel güç merkezi oluşumuna karşı, ulusal gücün en önemli unsurlarından biri olan nüfus potansiyeli ile Çin olgusu ortaya atılmaktadır. Büyük düşünmek, ileriye görebilmek için koşulların önceden oluşturulması, güç merkezlerinin belirli bölgelerde önceden odaklaştırılması ABD'nin ulusal çıkarları açısından üzerinde önemle durulması gereken bir olguydu.

Wilson İlkeleri'nin Türkiye'deki Yansımaları ve Amerikan Mandası

Savaşı sona erdirecek bu genel ilkeler, Eski Dünya'daki savaşan ülkelerin aydınları arasında büyük yankılar uyandırmış, bunların yansımaları Türkiye'de de birçok aydın arasında ABD'yi ilgi çekici bir duruma getirmişti. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesini izleyen günlerde İstanbul'da yapılan protesto mitinglerinde "Wilson İlkeleri" bütünüyle ele alınmış, özellikle Türkler'e ait 12nci maddesi siyah bezlerle bezenmiş, kürsünün önünde kara bir çerçeve ile çerçevelenmişti. Padişah ve Sadrazam'ın içinde bulunduğu İngiliz Muhipleri Cemiyeti'ne karşı, kendiliğinden bir "Amerikan Sempatizan" lığı, hemen arkasından da Amerikan Mandacılığı aydınlar arasında taraftar bulur hale gelmişti. Onca yıldır, savaşlardan sonra, savaş yenilgiyle özdeşleşmiş, gücün fütursuzca harcanmasıyla mevcut rejimin devam ettirilmesi hemen hemen olanaksız görülüyordu. Mevcut sistemin dışında yeni bir sistem düşlemek ve böyle bir olguyu eyleme geçirmek hemen hemen olanaksızdı. Osmanlı aydınının kafasında... Eski imparatorluğun külleri arasından Yeni Türk Devleti'nin kurulması hayalden de öte, gerçekleşmesi olanaksız bir ütopya idi. Yeni Türk Devleti'nin kuruluş çalışmalarının büyük bir ivme kazandığı Sivas Kongresi, Amerikan "Mandate" yönetimi fikrini savunanlarla Mustafa Kemal Paşa'nın biçimlendirdiği "tam bağımsızlık" görüşünün çarpıştığı bir arenaya dönüşmüştü. Mustafa Kemal Paşa'nın bu pragmatik görüşüne lider kadro bile kerhen destek vererek Amerikan Senato'suna "Amerikan güdümü" hakkında önerilerini içeren bir telgraf kaleme almaktan kendilerini alamamışlardı. Yanıt doğal olarak ABD'nin geleneksel politikası nedeniyle olumsuzdu. Mustafa Kemal Paşa Sivas

Kongre'sinden kısa bir süre sonra, Başkan Wilson tarafından ülkemizde ve Kafkasya'da incelemeler yapmak üzere görevlendirilen General Harbord ile 22 Eylül 1919'da (Harbord'un hatıralarında bu görüşme 20 Eylül 1919 olarak gösterilmiştir) bir görüşme yapar. Bu görüşme sırasında kendisine bir muhtıra verir. Mustafa Kemal verdiği muhtırada, adil barış konusunda ABD'nin etkili olması dileğini belirttikten sonra " Amerika'nın 14 ilkesidir ki, savaşa son vermiştir; Amerika'nın kararlarına saygımız vardır." (11) diyerek, kurulacak yeni dünya düzeninde ABD'nin etkin bir rol üstlenmesini özellikle vurgulamıştır. Barış sürecinde ABD'nin yapısal işlevinin gerekliliğini ortaya koyarak, Yeni Türk Devleti'nin biçimlenmesinde İngiltere'ye karşı ABD kartının elde bulundurulmasına özen göstermiştir. Ancak Wilson'un başkanlığının sona ermesi, ABD'nin tekrar Anadolu'ya İngiltere gözlüğünden bakma sürecini de beraberinde getirmişti.

Amerikan İstihbaratına Göre Önderin Kişiliğinin İrdelenmesi

Yukarıda çizilen gerek Türkiye, gerek Dünya sıcak bölgelerindeki düğümlenmiş yumak haline gelmiş, ortamın da enine boyuna tartışılmış bir hazırlıkla Amerikan İstihbarat Heyeti Ankara'ya geliyordu. Heyet özellikle deniz aşırı ülkelerde oldukça etkin olan ABD Deniz Kuvvetleri'nden oluşturulmuştu. Heyete teğmen Robert S. Dunn başkanlık ediyordu. Heyette, görüşmeyi ayarlayan ABD'nin Ankara temsilcisi Heck ile tercüman Bayan Allen de bulunuyordu. Görüşme 1 Temmuz 1921 günü Amerikalıların "Kışlık Saray" olarak nitelendirdikleri Ankara Garı'nda bugün müze olarak kullanılan iki katlı taş binada gerçekleştirildi. Konuyla ilgili rapor, İstanbul'dan 9 Ağustos 1921 tarihinde Washington Askeri İstihbarat Dairesi'ne 3 adet (bunlardan biri doğrudan Dışişleri Bakanlığı 'na gönderilmektedir.) Koblenz/Almanya İstihbarat Subaylığı'na, Belgrat, Londra ve Paris ABD Büyükelçilikleri'nin Askeri Bölümleri'ne birer adet olarak gönderilmiştir. Bu yazı kapsamında bütünüyle irdelenecek, anılan raporun aslı ABD Washington Ulusal Arşiv Dairesi Askeri İstihbarat Dairesi'nin "Çok Gizli" belgelerinin muhafaza edildiği arşiv bölümünden elde edilmiştir(12). Yukarıda dağıtım planında da belirtildiği gibi, bir nüshası da ABD Dışişleri Bakanlığı Arşiv Dairesi'nde bulunan sözkonusu raporun İngilizce aslı Ek-1'de, tercümesi Ek-2'de sunulmuştur.

Görüşmenin yapıldığı 1 Temmuz 1921 gününün sabahı, ABD'nin Ankara temsilcisi Bay Heck, Mustafa Kemal Paşa'yla aynı yerde bir hazırlık görüşmesi yapmıştı. Bu görüşmede öğleden sonra resmî bağlamda yapılacak görüşmenin ana hatları üzerinde durulduğu ve Mustafa Kemal'in res'en yanıtlamasının

istenildiği sorular üzerinde mutabakat sağlanmış olabileceği değerlendirilmektedir. İkili yapılan bu görüşmede, Mustafa Kemal General Harbord'la yapılan görüşmeden bu yana, ABD'nin böylesine kayıtsız kalarak Ankara Hükümeti ile siyasal ilişkiye girilmemesini adeta protesto ederek soğuk davranmıştı. Heck ile Türkçe konuşmuş, sadece bir kere gülümsemişti. Heck bu hazırlık görüşmesinden hiç hoşnut olmamıştı. Doğal olarak Mustafa Kemal Paşa'yı bu soğuk davranışa iten nedenlerden biri, görüşmenin Amerikalılar tarafından seçilen zamanlamasıydı. Öylesine bir zamanlama yapılmıştı ki, Ankara tarafından 1921 yılının en buhranlı dönemi yaşanıyordu. Amerikalılar açısından durumun çok daha büyük boyutlu olarak ele alınması gerekiyordu. Böylesine zor bir dönemde Ankara'nın genel havası ile, "Anadolu İhtilali" nin liderinin olaylara bakış açısı ve kararlığı sınanmalıydı. Elde kanıtlanmış bir belge olmamakla birlikte, elde edilebilen istihbaratın mübadele kapsamında önce İngilizler'e, oradan da Yunan Ordusu'na ulaştırılmış olacağı kuvvetli bir olasılık olarak görülmektedir. Çünkü o sıralar, Yunanistan'ın istihbarat bakımından gereksinim duyduğu esas bilgi unsuru, Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel özellikleri yanında, böylesine bir buhranlı dönemi atlatabilip atlatabileceğiydi. Amerikalılar'ı doğrudan ilgilendiren diğer önemli bir neden de, "Anadolu'daki Amerikan Örgütlenmesi" nin geleceğiydi. Son zamanlarda zararlı bir hal almaya başlayan Anadolu'daki Amerikan misyoner faaliyetleri ile özellikle, Amerikan okullarındaki Pontusçu ve yasadışı Ermeni faaliyetleri Ankara Hükümeti tarafından adım adım izleniyordu. Ankara Hükümeti, Merzifon Amerikan Koleji'ndeki Pontusçu faaliyetler sonucu bir Türk öğretmenin öldürülmesinden sonra, olaya derhal müdahale ederek, suçluları mahkemeye vermiş ve sözkonusu okulu kapatarak, üç bakıcı kadın dışında diğer Amerikalılar'ı sınır dışı etmişti(13)*. İşte bu olaydan sonra Ankara Hükümeti Anadolu'daki Amerikan örgütlerinin işlevlerine dönük denetlemelerini artırmış ve Ermeni ve Rum kalkışmasına önayak olanların faaliyetlerine büyük ölçüde kısıtlama getirmişti. Görüşmenin yapıldığı sıralarda da, Amerikan Yakındoğu Yardım ve Tütün Şirketleri'nde yasadışı faaliyetleri saptanan Rum ve Ermeni görevlilerin Karadeniz kıyılarından sınır dışı edilmelerine yoğun biçimde devam edilmekteydi. İşte Amerikalılar'ı doğrudan ilgilendiren en önemli ilgi alanlarından biri buydu. Burada ABD'nin ulusal çıkarıyla, yeni Türk Devleti'nin bekaası çakışmıştı. Ne yapıp edilip, bu olay hakkında doğru bir karara ulaşılması için kaynağında bilgiler derlenmeliydi.

Resmi bağlamda heyet halinde yapılan görüşme öğleden sonra saat 16'da gerçekleştirildi. Amerikan Heyeti üç kişiden oluşuyordu. Heyette Bayan Allen de tercüman olarak görev almıştı. Görüşme üst kattaki toplantı odasında

yapıldı. Odanın ortasında etrafı sandalyelerle çevrili yeşil çuha örtülü büyük bir toplantı masası vardı. Kenardaki bir kanape ile bir kitaplık sade bir biçimde görüntüyü tamamlıyordu. Binanın girişinden toplantı salonunun kapısına kadar düzenli bir şekilde sivil ve askeri görevliler sıralanmışlardı. Mustafa Kemal diplomatik kural gereği odanın içinde kapıya yakın bir yerde ayakta heyeti bekliyordu. O sıralar simgesi haline gelen pembe püsküllü mercan tesbihi elindeydi ve sinirli bir şekilde tesbihini çekiyordu. Heyetin ilk tesbiti buydu. Monografik rapor olarak hazırlanan raporun en karakteristik özelliği, Mustafa Kemal'in bütün fiziksel niteliklerinin kaçırmaksızın detaylandırılmasıydı. Ayrıntı kaçırmadan yazacakları raporla pekala Washington'un ehil istihbaratçıları önemli çıkarımlarda bulunabilirlerdi. Ancak birşeyi unutmuşlardı, karşılarında Orta Doğu'da her zaman devlet başkanı sıfatıyla rastlanabilen tipten bir aşiret reisi yoktu. Karşılarında bu tür görüşmelerde, insiyatifi elinden kaçırmayan gerçek bir ulusal önder vardı. Şu an, tepeden tırnağa inceleyecekleri, hazırladıkları sorularla köşeye sıkıştıracaklarını umdukları "Anadolu İhtilali" nin lideri tam karşılarındaydı. Amerikalılar'ı ilk bakışta etkileyen onun kılık kıyafet bakımından genel görünümüydü. Onlar Mustafa Kemal'i doğulu bir görünüm içerisinde bulacaklarını umuyorlardı. Son derece şık bir kıyafet ve bu kıyafeti bütünleyen giysiler içerisinde bulmuşlardı. Washington'daki devlet adamlarından ve diğer batılı dünya başkentlerinde görmeye alıştıkları devlet başkanlarından hiç bir farkı yoktu. Hayretlerini şöylece ifade etmekten kendilerini alamıyorlardı: "Ne fesi vardı ne de kalpağı... Bir kolej öğrencisi gibi ince saçları geriye doğru taranmıştı"(14).

Kendilerini ikinci etkileyen özelliği, onun gençliği ve genç görünümü idi. Çıkkık elmacık kemikleri, hafif çukurumsu yanakları ve çelik mavisi gözleriyle bütünleşen yüzünün fiziksel özelliklerini belirttikten sonra, suratının garip bir biçimde mimiksizliğinden dem vuruyorlardı. Bir anlam çıkarmaya çalışıyorlar, yüzünün bu mimiksiz görüntüsünü "yüzünü devamlı o şekilde tutmaya çalışıyordu" biçiminde yorumlamaktan kendilerini alamıyorlardı. Keskin anlamlı şakakları ile düzgün ve dışa eğimli kaşlarından çok etkilenmişlerdi. Kaşlarının aşağı yukarı hareketi tartışılan konuda kendileriyle aynı fikirde olup olmadığının bir belirtisi idi. Ağzının her iki yanındaki çukurların hafifçe geriye çekilmesini bile niyetlendiği şeyin bir belirtisi olarak yorumlamışlardı. Göz kapaklarının hareketsizliğine kadar Büyük Atatürk'ü irdelemişlerdi... Ancak, kendisinden ne kadar çok etkilendiklerini aşağıdaki şekilde ifade etmekten de kendilerini alamamışlardı.

"Onunla görüşürken beyninizde bir yoğunlaşma duygusuna kapılırsınız. Arkasından sorun ne kadar karmaşık ve çetin olursa olsun, geniş çözümlü seçeneklerle, konunun tam olarak bütün noktalarının anlaşılmasını sağlar ve geniş bir bakış açısına sahip olursunuz"(15).

Önder, beklediklerinden, onların görmeyi arzuladıklarından çok farklıydı. Ne ummuşlardı, ne bulmuşlardı? Etkilendiklerini, hem de çok etkilendiklerini Washington'a bildirmekten hiç de bir yüksünme duymuyorlardı. Her akıllı istihbaratçının yapması gereken bir biçimde gerçeği gördüklerini ilk elden karar vericilere ulaştırıyorlardı. Çünkü güneş balçıkla sıvanamazdı. Zaten, ABD'nin de Türkiye ve Orta Doğu politikasının oluşumunda başka ülkelerin oluşturdukları dış politikalara değil, bizzat kendilerinin oluşturacakları gözleme dayalı olarak politikalara gereksinimleri vardı. Yapılan da bundan başka bir şey değildi.

Önder'in Gözüyle Anadolu'daki Koşullar ve Dış Dünya İle İlişkiler

Heyetin ikinci önemli amacı, Anadolu'da biçimlenen yeni oluşumun Mustafa Kemal tarafından ortaya konulması, kendilerini rahatsız eden hususlara karşı benimsenen ilkelerle Ankara Hükümeti'nin dış dünya ilişkilerinde kattetiği mesafelerdi. Konuyla ilgili "Anadolu'daki Koşullar" başlıklı rapor, aynen ilk rapor gibi, Milliyetçi Türkiye/İstanbul'dan 9 Ağustos 1921 tarihinde, aynı dağıtım planındaki yerlere aynı sayıda gönderilmiştir. Bu yazı kapsamında bütünüyle irdelenecek anılan ikinci raporun aslı aynı yerden Washington Ulusal Arşiv Dairesi Askeri İstihbarat Dairesi'nin "Çok Gizli" belgelerinin muhafaza edildiği Arşiv Bölümünden elde edilmiştir (16). Yukarıda dağıtım planında da belirtildiği gibi bir nüshası da, ABD Dışişleri Bakanlığı Arşiv Dairesi'nde bulunan söz konusu raporun İngilizce aslı Ek-3'te; tercümesi Ek-4'de sunulmuştur.

Anket tekniğine göre hazırlanan sorular, üç ana bölümde odaklaşmıştı:

- TBMM'nin Yapısı ve Örgütlenme Sistematiği
- Amerikan Örgütlerine Yönelik Ankara Hükümetine Yönelik Tutumu
- Ankara Hükümeti'nin Dış Dünya ile İlişkileri

Oldukça teknik düzeyde hazırlanan sorulara, O, büyük bir Devlet Adamı titizliliği ile yanıtlar veriyordu. Şimdi bu yanıtların ilgi çekici bölümlerini irdeleyelim.

TBMM'nin Yapısı ve Örgütlenme Sistematiği

Amerikalılar TBMM'deki siyasi partileri merak etmektedirler. Olmadığını bildikleri bir örgütlenme yapısının arayışı içindedirler. Oysa TBMM koşulların oluşturduğu bir sosyometrik örgütlenme modelidir. Aslında yanıt aradıkları, ulusal harekete karşıtların TBMM çatısı altında varlığının araştırılmasıydı. İşte Mustafa Kemal, kendilerinin Washington'a bildirdikleri rapordaki, leb demeden leblebiyi anlayan bir yöntemle şöyle yanıt veriyordu.

"TBMM'de siyasi hizipler bulunmamaktadır. Meclisin tümü Ulusal Ant'ın iç ve dış politikasına yoğunlaşmıştır. Meclis Ulusal Ant'ın koşulların güven altına almak için bir blok çalışmağa yemin etmiştir."(17)

Amerikalılar, bilinçli bir biçimde "parti" olarak sormuşlardı, o da bilinçli olarak "hizip" diye yanıtlıyordu. Tek bir vücut olmak bir bakıma birlikteliği gösteriyordu, ancak Amerikalılar'a demokratikliği de göstermek gerekiyordu. TBMM'nin demokrat yapısının varlığını da, O'nun şu sözleriyle kendini gösteriyordu: "Değişik zamanlarda çok sayıda milletvekilinden oluşan Bağımsızlık Grubu, Islahat Grubu, Müdafaa-i Hukuk ve benzer gruplar Meclis'in çalışmasını kolaylaştırmak için oluşturulmuştur. Şimdilerde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu(ARMHG) tüm bu çeşitli grupların yerini almıştır.(18) Meclisin çalışmasını kolaylaştırmak için Gruplar oluşturulmuştu. Demokratik örgütlenmenin kıstaslarından biri bu idi. Yapısal bakımından zaman zaman biçim değiştirilebilirdi. Kıstaslardan diğeri ise, bu yapılaşmanın "Taşra Örgütlenmesi", diğeri bir ifadeyle tavanın tabanla olan ilişkisi nasıldı, aralarında demokratik anlamda bir dikey iletişim kurulmuş muydu? Eğer böyle bir yapılanma var ise, dünya ekonomik modelleri paralelinde ABD Kongresi'ne benzer bir konumda bir sistematik yapı içerisine girilmiş miydi? Aslında Amerikalılar'ın kafalarından geçen yanıtlanmasını bekledikleri soru bu idi. Sormalarına fırsat verilmeden yanıtlanmalıydı: Adından da anlaşılacağı üzere bu grup, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Örgütleri üzerine bina edilmiştir. Meclis üyeleri genel bir bakış açısından iki eğilim göstermektedirler. Liberal ve muhafazakâr. Örgütü olan ve çoğunluğu oluşturan ARMHG liberaldir.(19)

Amerikan Örgütlerine Yönelik Ankara Hükümeti'nin Tutumu

Amerikalılar'ı can evinden vuran, ABD'deki Rum ve Ermeni lobilerinin en çok üzerinde durdukları ikinci konu ise, Amerikan Yakın Doğu Yardım ve Tütün Şirketleri'ndeki Rum ve Ermeni görevlilerin sınırdışı edilmeleri idi. Bu sınırdışı edilmelerde Ankara Hükümeti'nin etkinliği ve sorumluluğu hangi boyuttaydı?

Yoksa bu işler yasadışı bir örgüt tarafından mı yapılmaktaydı? Kuşkusuz bu durum Amerikan çıkarlarını birinci derecede ilgilendiriyordu.

Mustafa Kemal sorulan bu soruya doğrudan yanıt vermektense, olayların genel çerçevesini çizip, olayların çıkış nedenini vurguladıktan sonra, yanıtta Amerikalılar'la birlikte ulaşılmasının daha doğru olabileceğini değerlendirdi. Olayların çıkış nedeni Karadeniz kıyılarındaki ve özellikle Samsun'daki Rumlar'ın, Atina ile işbirliği yapmak suretiyle sözde "Pontus Devleti" kurma çabalarıydı. Yunan Hükümeti alışlagelen geleneksel askerî stratejilerini savunmasız bölgelerde Türk egemenlik haklarına saldırmak suretiyle bir gösteriye dönüştürüyorlardı. İnebolu'yu bombardımana tutmuşlar, Samsun'a asker çıkartarak buradaki Rumlar'a kendileriyle işbirliği yapmaları için propaganda yapmışlardı. Yıllardır dış kaynaklı yasadışı bölücü faaliyetlerle militan düzeyine gelmişti yerli Rumlar'dan bazıları... Azınlıktaydılar... Yaşanılan bu buhranlı dönem onlar için bulunmaz bir fırsattı. Kurdukları örgütlerin tek bir amacı vardı, savunmasız Türk köylerindeki Türk kıyım ve soykırım hareketiydi... Gerekli olan, Yunan ordusundan sağlayacakları özel savaş desteği ile geleneksel stratejilerini birleştirmekti. Uygulamaya hemen geçmişlerdi. Bir çığ gibi savunmasız Türk köylerine saldırıyorlar buradaki insanlarımızı kadın, çoluk çocuk ve yaşlı demeden öldürüyorlar ve köyleri ürün ve hayvanlarıyla birlikte yakıyorlardı. Yunan işgali altındaki bölgelerde bu tür kıyım ve soykırım hareketi her yönden birbirine benziyordu. Ayrıca yapılan propaganda paralelinde Türk yurttaşı yerli Rumlar'dan bazıları çocuklarını İzmir cephesindeki Yunan ordusu birliklerine asker olarak gönderiyorlardı. Kanıt, Türk ordusunun aldığı tutsaklardı. Bunların arasında Doğu Karadeniz bölgesinden gelip, Yunan ordusuna katılan yerli Rumlar'ın da çocukları bulunuyordu. Herhangi bir belge göstermeye gerek yoktu. Belge bizzat kendileriydi. Egemenliği koşulsuz olarak elinde bulunduran TBMM gerekli önlemleri duraksamaksızın alıyordu. İşgal altındaki topraklar dışında Ankara Hükümeti'nin egemenliği altında bulunan topraklarda yaşayan kim olursa olsun, Türk egemenlik karşıtı hareketlere karışanlara, her demokratik ülkede alınan ciddi önlemlerle anında yanıt veriliyordu. Müslümanlara karşı işlenen cinayetlere karşı Batı'nın "geleneksel duyarsızlığı" devam ediyordu. Mustafa Kemal Amerikalılar'ın duyarlılık gösterdikleri Rum ve Ermeniler'in yasadışı bölücü faaliyetlerini bir bir özetledikten sonra, kıyım ve soykırımı muhatap olan Müslümanlar'ın durumunu şöyle dile getirdi: "Ancak Rumlar'ın barbarlık ve gaddarlıkları şimdi ve bu kadar uzun zamandan beri devam etmektedir ve hiç kimse zavallı Müslümanlar'ı kurtarmayı düşünmemektedir. Rumlar, Avrupalı ve Amerikalılar'ın gözleri önünde bu cinayeti işlemektedirler."(20)

Nüfusunun dörtte biri Müslüman olan ve her uluslararası politik platformda "Dünya'nın en büyük Müslüman ülkesi biziz" diyen İngiltere Başbakanı Lloyd George karşı yansımasının fazla olacağını bildiği için, Mustafa Kemal de aynı biçimde yanıt veriyor, bilinçli olarak "Türk" sözcüğü yerine "Müslüman" sözcüğünü kullanmayı yeğliyordu.

Amerikalılar'ın anlamakta güçlük çektikleri önemli noktalardan biri de, Ankara basınının son zamanlarda Anadolu'daki Amerikan Yardım ve Hayırsever Kurumları'na (A.C.R.N.E) karşı yürüttüğü olumsuz propaganda idi. Aslında bu tutuma neden olan sebebi çok iyi biliyorlardı. Ancak bir de önderin ağzından duymak istiyorlardı. Faaliyeti için Ankara Hükümeti'nden izin almışlar, vergilerini verdikleri gibi Ankara'da bir de temsilci bulunduruyorlardı. Açıkça olmamakla birlikte adeta neden "sansür" uygulanmadığını ima ediyorlardı. Kuşkusuz Amerikalılar'a verilecek yanıt, kendilerinin de hiçbir şekilde ödün vermeyecekleri "demokratik ilkeler"di: "A.C.R.N.E'nin insani ve hayırsever faaliyetlerini yasalarımızla uyum içerisinde bulunduğu taktirde, biz memnuniyetle karşılamaktayız. Ancak araştırmalar Merzifon ve Kayseri'deki kurumlar gibi bazı kurumların hain amaçlara aracılık ettiğini kanıtlamış bulunmaktadır. Bunları söylemekten esef duyuyorum. Basın tarafından ortaya konulan olumsuz tutum, bu gerçeklerin yayınlanmasından başkası değildir. Her yerde olduğu gibi bizdeki basının da özgür olduğu unutulmamalıdır."(21)

Büyük Önder bu şekilde Demokratik Ülkelerde o sıralarda "dördüncü güç" olarak ortaya çıkan ve kamuoyunun oluşumunu etkileyen "Özgür Basın"ın Yeni Türk Devleti'nin yapısında da önemli kilometre taşlarından birini oluşturduğunu veciz bir şekilde ortaya koyuyordu. Bundan sonra bu konuda ileri sürecekleri her fikir Ankara Hükümeti'nin içişlerine karışma anlamı taşıyacaktı. Derhal çark etmişlerdi. Karşılarında "Ulusal Egemenlik" ve "Tam Bağımsızlık" ilkelerini kendi iç yapısına göre özümsemiş, uluslararası platformda söz sahibi olmaya aday yepyeni bir devlet vardı.

Ankara Hükümeti'nin Dış Dünya İle İlişkileri

ABD, "Büyük Savaş"a katılımın doğal bir sonucu olarak Anadolu İhtilâli'nin başlangıcında, daha kongreler evresindeyken General Harbord vasıtasıyla lider ile yakın temasa girmişlerdi. Ancak Wilson'un başkanlığının sona ermesi, ABD çıkarlarına hizmet edecek olan aracın çok dağınık bir hale gelmiş olduğu değerlendirmesini yapan yeni yönetim bir toparlanma sürecine girmiştir. "Eski Dünya"daki çok boyutlu Amerikan çıkarlarının yeni oluşumu bu süre içinde kesintiye uğramıştı. Bu süre içerisinde olaylara doğrudan katılımıdan

çok, gölgede kalmayı, bazı önemli olayların içinde bulunarak yalnızca izlemeyi yeğlemişlerdi. İşte bu dönem Yeni Türk Devleti'nin kurumsallaşmasının yoğun olarak yaşandığı dış politikanın esaslarının belirlendiği dönemle çakışıyordu. Mustafa Kemal de doğal olarak bu evrede, gerek İngiltere, gerek Sovyet Rusya'ya karşı "Amerikan Kartı"nın etkin bir biçimde kullanılmamasından kaynaklanan serzenişi dile getiriyordu. Geç de olsa, resmî bağlamda ikili ilişkiler içerisine girilmeliydi. ABD işte bu kesintiye uğrayan evrede Anadolu Hükümeti'nin dış politik bağlamdaki ilişkilerinin boyutlarının gelişim sürecinden pek fazla bilgisi yoktu. Kendi dış politikalarının sağlıklı temellere oturtulmasında, ana hatlarının belirlenmesinde, bir başlangıç noktasına, bir çıkış noktasına gereksinimleri vardı. Ankara Hükümeti'nin dış dünya ile olan ilişkilerinin boyutlarının çapı da onlar için büyük önem taşıyordu. Heyete verilen görev de bunların kaynağında öğrenilmesiydi. Amerikan kamuoyunda yoğun biçimde, gerek Rum, gerek Ermeni lobisi tarafından ortaya atılan konulardan biri, kuşkusuz "Anadolu'nun Bolşevikleştirilmesi" ve "Mustafa Kemal ve Bolşevik Dostlarının Zalim Ellere Bırakmama" konusu idi (22). Amerikalıların merak ettikleri bu yönde ne kadar ilerleme kaydetmişlerdi? Bildikleri 16 Mart 1921 tarihli "Türk-Rus Antlaşması" idi. Bundan sonra herhangi bir gelişme kaydetmişler miydi? Bu yöndeki meraklarını giderici tarzdaki sorularını hemen sordular. Verilen yanıt, bu kararlılığın ilişkilerde ön almanın getirdiği uyumluluğun sergilenmesiydi.

ABD, herşeye karşın kapitülasyonların devamından yana tavır almıştı. Bu tutumlarını sürdürdüklerinde, Ankara Hükümeti'nin tavrı ne yönde olacaktı? Mustafa Kemal, TBMM'de ödün vermez bir şekilde benimsenen bu ilkeyi, diplomatça ortaya koyuyordu:

"TBMM Hükümeti Amerika ile ilişkilere girmeği içtenlikle istemektedir. Ancak, Ulusal Hükümet, Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'yi tam bağımsızlıktan yoksun bırakan kapitülasyonların devamında ısrar etmemesini arzu etmektedir. Kapitülasyonların kaldırılmasını gerekli kılan, tam bağımsızlık ilkesi TBMM'nin egemenlik ilkesidir" (23).

Ermenilerin yoğunluk gösterdiği, buna paralel olarak, Amerikan Okullarının yoğunluk kazandığı diğer bölge "Kilikya" idi. Zaten Amerika'daki Ermeni lobisi de bu konuyu basında devamlı gündemde tutma çabası içerisinde bırakmıştı. Amerikalıların bölgeyle ilintileri dolaylı bağlamda devam ediyordu. İlişkilerin kesintiye uğradığı devrede ABD, Kilikya'da olan olayları yakından izlemişti. Kilikya'da olup bitenler, Amerikan İstihbarat raporlarının önemli bir

bölümünü oluşturuyordu (24). Fransızlar başlangıçtan itibaren bölgedeki işgallerini kalıcı bir zemin üzerine oturtulmasını sağlamak için, başta Ermeni ve Rumlar olmak üzere bölgedeki yaşadışı azınlık örgütlerini kendi amaçlarına hizmet edecek tarzda kanalize etmişlerdi? Savaşın yaralarını sarmakla uğraştıklarından onlar, için tek amaç Fransa'dan fazla bir şey istemeksizin bölgesel olanaklarla işgali tamamlamaktı. Bu faaliyetler kapsamında, bölgedeki Ermeni ve Rum din adamları önderliğinde 1 nci Fransız Lejyon Tümen Komutanı J. Dufieux koruyuculuğu altında "Kilikya Otonomi Deklerasyonu"nu bile ilan etmişlerdi (25). Böylesine bir durumdan, Anadolu Hükümeti ile anlaşarak, Kilikya'yı boşaltma işlemlerini artan bir yoğunlukta sürdürüyorlardı. Türk-Fransız ilişkilerinde, M. Bouillon arabuluculuk görevini üstlenmiş ve ilişkilerin odak noktasını oluşturuyordu. Fransa'dan Ankara'ya öneriler getiriyor, bu öneriler karşısındaki Ankara'nın tutumunu Paris'e götürüyordu. Şimdilerin aktüel terimi "Mekik Diplomasi"sinin bütün gereklerini yerine getiriyordu. Kilikya'daki barış ve M. Bouillon'un Türk-Fransız ilişkilerindeki konumu doğal olarak Amerikalıların da ilgisini çekmişti. Bu yöndeki sorularını birbiri peşi sıra sordular. Yanıt çok üst düzeyde ve Devlet Başkanı'na yakışır nitelikteydi.

"Fransa ile 'Ulusal Ant' ile uyumlu bir anlayışı, bütün ülkelerle olduğu gibi, gelmeğe hazır olmak suretiyle, iki ülke arasındaki savaşın sona erdirilmesinin bir aracını bulmağa çaba gösterdik" (26).

Bağlaşık Devletler'in İngiltere dışında kalan Fransa ve İtalya ile iyi ilişkiler kurulmuştu. Acaba Yunanistan'la da bir barışa mı gidiliyordu? Duyumlar, Ankara Hükümeti'nin İngiliz Temsilcileriyle bu konuda görüşmeler yapıldığı üzerinde odaklanıyordu. Fransız ve İtalyan Temsilcilerin de bu görüşmeler içerisinde bulunabileceğini doğrular mahiyetteydi. Sorulan bu soruya da Mustafa Kemal diplomatça cevap veriyordu:

"Henüz bu konuda herhangi bir şey söylenilemez" (27).

Aslında, bu cümle bile, çok şey ifade ediyordu. Fazla üstelenmemeliydi. Burada önemli olan Ankara Hükümeti'nin bu konuda herhangi bir ödünü olacak mıydı? İzmir ve Trakya'dan ne kadar ödün verilecekti? Yanıt, ilkelerin ödün verilemez bir biçimde bir kez daha ilan edilmesiydi:

"İzmir ve Trakya sorunları ile ilgili bir anlayış birliğine gelinmesindeki koşullar "Ulusal Ant"ta açık ve kesindir. Koşul hiç bir şart ileri sürmeksizin, bu yerlerin Türk egemenliğine bırakılmasıdır" (28).

Böylesine buhranlı dönemden geçilirken bile, suçlu bulunan İngiliz Casusu Mustafa Sagir Ankara'da asılmıştı (29)(*). Ankara Hükümeti bunu nasıl yapmıştı? Yoksa İngilizlere gözdağı vermek için mi böyle bir yola başvurmuştu? Amerikalıların öğrenebildikleri, Ankara Basını'ndan izleyebildikleri, Mustafa Sagir'in Türkiye'deyken aldığı mektuplar ile mahkemedeki kendi itirafları idi. Bunun dışında başka bir kanıt var mıydı? Casus olduğunu kanıtlayan bir dolu belge vardı, ancak İngilizler tarafından yönlendirilen Mustafa Sagir'in en büyük hedefi "Anadolu İhtilali'nin Lideri"nin ortadan kaldırılmasıydı. Mustafa Kemal de yanıtını o yönde bütünleştirdi:

"Mustafa Sagir tarafından yapılan itiraflar ve bulunan belgelerin dışında kendisinin Mustafa Kemal Paşa'nın çevresindeki muhafızların komutanlarından bazılarını etkilemeğe çalıştığı kanıtlanmıştır. Mustafa Sagir üstelik Mustafa Kemal Paşa'nın emir erini etkilemeye çalışmıştır"(30)

Amerikalılar, onlar için büyük önem taşıyan İngilizlerin geleneksel politikalarına uygun diğer bir duyumu Mustafa Kemal'e doğrulatmak niyetindeydiler. İngilizler o günkü konjonktürel ortamda dünya kamuoyuna Yunanlılara tam destek içerisinde bulunduğu görüntüsü çizerlerken, acaba kapalı kapılar ardında Türklerle dirsek temasında mıydılar? Talat Paşa Ermenilerin menfur suikastına hedef olmuştu. Duyuma göre, Talat Paşa'nın suikastından önce, İngiltere siyasi bağlamda görüşmeler yapmak üzere, Talat Paşa'yı Berlin'den Ankara'ya göndereceklerdi. Amerikalılar, bunun maddi kanıtının arayışı içerisindeydiler. İngiltere'nin Talat Paşa'yla temasını Türk İstihbarat birimleri de izlemektedir. Mustafa Kemal bu durumu karşı tarafa ima edecek biçimde şöyle yanıtlar:

"İngiltere'nin Talat Paşa ile temasa geçmesi bir gerçektir. Ancak, bu temasların Talat Paşa'nın ülkesine dönme arzusuna yönelik olduğunu gösteren hiç bir belge elimizde bulunmamaktadır" (31).

Sonuç

Amerikalılar Ankara'ya gelirken, düşündüklerinin tam tersi bir liderle karşı karşıya gelmişlerdi. Dış politikada bıraktıkları yerden devam edeceklerdi. General Harbord'un görüştüğü kişi bir Osmanlı Generaliydi. Ama şimdi karşılarında muhatap oldukları kişi çok farklı konumdaydı. Gerek iç gerek dış odaklar tarafından yaratılan her olumsuz durumdan güçlenerek çıkmış, "Anadolu İhtilali Lideri" konumunu bile geride bırakmış bir lider vardı karşılarında... Görüşme sırasında Mustafa Kemal'in kişiliği, olayları algılamadaki kişisel becerisi, bakış

açısı ve olayları irdeleyişleri onları adeta büyülemişti. Yeni Türk Devleti, kurumsallaşmanın sağladığı ivme ile "Bölgesel Çekim Merkezi" yetisini kazanma yolunda büyük adımlar atmış, liderini de "Bölgesel Önder" konumuyla ödüllendirerek, vazgeçilmezliğini perçinlemişti.

EK-2

GIZLI 1 EUC 2657-T-1

3-1

Ulusal Arşiv Dairesinde Yeniden Üretilmiştir.

DAĞITIM PLANI:

Askeri İstihbarat Dairesi	3
Yüksek Komiser	
Büyükelçilik Dağıtım	
Koblanz İsth. Sb. (G-2)	1
Belgrad Askeri Bölüm (M/A)	1
Berlin Askeri Büro (M/O)	
Bükreş Askeri Bölüm (M/A)	
Kahire Askeri Bölüm (M/A)	
Londra Askeri Bölüm (M/A)	1
Paris Askeri Bölüm (M/A)	1
Roma Askeri Bölüm (M/A)	
Varşova Askeri Bölüm (M/A)	

KONU : TÜRK ULUSAL LİDERİNİN KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ

-Monografik Rapor-

NEREDEN : İSTANBUL (MİLLİYETÇİ TÜRKİYE)

NO : 1308.....TARİH : 9 Ağustos 1921

NO'YA YANIT:.....TARİH :.....

SİYASİ -

(41) İCRA

Şu sıralarda Ankara'yı ziyaret eden ABD Deniz Kuvvetlerine mensup Teğmen Robert S. Dunn tarafından Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel tanımlaması aşağıda verilmektedir:

Ulusal liderle tren istasyonundaki " Kışık Saray" ında 1 Temmuz 1921'de öğleden sonra saat 04.00'deki buluşmada biraraya gelindi. Bay Heck onu sabahleyin görmüştü. Başlangıçta Milliyetçilerle siyasal bir ilişki

kurmaksızın hiç bir işin yapılamayacağını belirten bir davranışla, onun kayıtsız ve soğuk olduğunu bildirmişti. Görüşme sırasında Heck ile Türkçe konuşmuş ve bir kez gülümsemişti. Görüşme doyurucu değildi.

Bayan Allen tercümanlığı üstlenmişti. İhlamur ağaçları altındaki küçük taş evin kapısından üst kattaki toplantı odasına kadar her türden sivil ve üniformalı görevliler sıralanmıştı. Mustafa Kemal Paşa yeşil örtülü toplantı masası, bir çok sandalyesi, bir kanape ve bir kitaplığı olan büyük bir odada bekliyordu. Pembe ipek püsküllü ve aynı renkteki mercan tesbihini sinirli şekilde çevirir halde, kapının içinde ayakta karşıladı bizi... İlk bakışta oldukça sinirli beklemekte olduğu görülüyordu. Ankara'da Türkiye'de bile dikilmediği kesinlikle belli olan kurşunî mavi renkte, çok zarif bol bir elbise giymişti. Üzerinde dik yakalı bir gömlek, yumuşak görümlü bir yelekle bunları tamamlayan kavisli küçük bir kravatı vardı. Ayakları ve kol düğmeleri farkedilmiyordu. Ne fesi ne de kalpağı vardı. Bir kolej öğrencisi gibi ince saçları geriye doğru taranmıştı. İlk görüşte gençliği sizi etkilerdi. Çıkık elmacık kemikler, hafif çukur yanaklar küçük kızılımsı ve çok ince kesilmiş bıyık ve çelik mavisi gözler... Yüzü iyi eğitim almış, üst düzey bir müşteri gibi anlamlı, garip bir biçimde mimiksizdi ve yüzünü devamlı o şekilde tutmaya çalışıyordu. O'nun karakteristik özelliği çabuk ve sinsî bakışlar fırlatan oldukça dar kısıp gözlerinin üzerindeki kaşlarıydı. Yüzü, niyeti hemen hemen herşeye karşı bir müşteri simasından, zeki anlamsız bir yüze doğru değişkenlik gösteriyordu. Görüşme süresince bu duygusal tikli yüz ifadesini gizlemeye çalıştı ama yalnız aşağı yukarı hareket eden kaşlarının hareketini önlemeyi başardı. Kaşları çok düzgündü ve sanki dar göz çukurlarını kapatması için yaratılmıştı. Keskin anlamlı şakakları ile ilk bakışta göze çarpan dışa eğimli kaşları, O'nun başlıca özelliği idi. Leb demeden leblebiyi anlayabilen canlı ve kurnaz görüntüsü entellektüelliğinin önündeydi.

Burnunun üzerinde iki küçük beni vardı. Tartışılan konuyu onaylayıp onaylamadığını belirtecek biçimde kaşlarını aşağı yukarı hareket ettiriyordu. Ağzının her iki yanındaki çukurların hafifçe geriye çekilip çekilmediğini farkedinceye kadar niyetlendiği şeyi anlayamazdınız. Çenesi küçük olmasına karşın, sivri ve çıkıntılıydı. Göz kapakları hareket etmemesine rağmen yüz hareketleri üzerinde çarpıcı bir etki bırakırdı.

Onunla görüşürken beyninizde bir yoğunlaşma duygusuna kapılırsınız, arkasından sorun ne kadar karmaşık ve çetin olursa olsun geniş çözümlü seçeneklerle konunun tam olarak bütün noktalarının anlaşılmasını sağlar ve geniş bir bakış açısına sahip olursunuz,

GİZLİ 1 EUC 2657- T-140-

Ulusal Arşiv Dairesince Yeniden Üretilmiştir.

DAĞITIM PLANI:

Askeri İstihbarat Dairesi	3
Yüksek Komiserlik	
Büyükelçilik Dağıtım	
Koblenz İsth. Sb. (G/2)	
Belgrad Askeri Bölüm(M/A)	
Berlin Askeri Büro (M/O)	
Bükreş Askeri Bölüm (M/A)	
Kahire Askeri Bölüm (M/A)	
Londra Askeri Bölüm (M/A)	1
Paris Askeri Bölüm (M/A)	1
Roma Askeri Bölüm (M/A)	
Varşova Askeri Bölüm(M/A)	

**KONU : ANADOLU'DAKİ KOŞULLAR -Monografik Rapor-
NEREDEN: İSTANBUL (MİLLİYETÇİ TÜRKİYE)**

NO : 1310.....TARİH: 9 Ağustos 1921

YANIT NO :.....TARİH:.....

SIYASI-

(20) Ulusal

(60) İç Politikalar

(61) Dış Politikalar

Aşağıdaki sorular Mustafa Kemal Paşa'ya ABD Deniz Kuvvetleri'ne mensup Teğmen Robert S. Dunn tarafından sorulmuş ve aşağıda belirtildiği gibi, yanıtları kendisi tarafından verilmiştir:

Soru : Ankara Hükümetinde hangi siyasi partiler vardır ve bunlar hangi yön ve ilkeler bakımından birbirlerine karşıdırlar?

Yanıt : TBMM'de siyasi hizipler bulunmamaktadır. Meclisin tümü Ulusal Ant'ın İç ve Dış politikasına yoğunlaşmıştır. Meclis Ulusal Ant'ın koşullarını güven altına almak için bir blok olarak çalışmağa yemin etmiştir. Değişik zamanlarda çok sayıda milletvekilinden oluşan Bağımsızlık Grubu, Müdafaa-ı

Hukuk ve benzer Gruplar Meclisin çalışmasını kolaylaştırmak için oluşturulmuştur.

Şimdilerde, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (ARMHG) tüm bu çeşitli grupların yerini almıştır. Adından da anlaşılacağı üzere, bu grup Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Örgütleri üzerine bina edilmiştir. Meclis üyeleri genel üyeleri genel bir bakış açısından iki eğilim göstermektedir: Liberal ve Muhafazakâr Örgütü olan ve çoğunluğu oluşturan ARMHG liberaldir.

Soru : Yakın Doğu Yardım ve Amerikan Tütün Şirketleri'nin Rum ve Ermeni görevlilerinin şimdilerde Karadeniz kıyılarından sınırdışı edilmelerine ilkede ve detayda hangi makam karar veriyor? Sınırdışı buyruklarının doğru olarak yerine getirilmesinde sorumluluğu kim elinde tutuyor? Siyasi nedenlerle emir verilerek, sınırdışı edilenlere karşı hangi organ kanıtları elinde bulunduruyor?

Yanıt: Karadeniz kıyılarındaki özellikle Samsun'daki Rumlar, kendilerini Pontus Devleti diye adlandırılmasını önerdikleri bir Rum Hükümeti kurmak için çalışmaktadırlar. Bu gizli örgüt, Yunanlılar tarafından Atina'dan yönetilmektedir. Bu gizli örgüt, İzmir bölgesini işgal etmiş olan Yunan ordusuna yardım etmek için Türkiye'yi harabeye çevirmeye çalışmaktadır. Yunan Hükümeti İnebolu'yu bombardımana tutmak suretiyle yardım ediyor ve bu hain insanları cesaretlendiriyor. Yunan Hükümeti zaman zaman Samsun'da karaya asker çıkarıyor ve Rumlar'ın kendileriyle işbirliği yapmaları için propaganda yapıyor. Türkler'in öldürülmesi ve Türk köylerinin yakılması gibi Rumlar'ın katıldıkları gaddarlıkları ve Rumlar'ın bu eylemini kanıtlayacak yeterli belgeler hükümetin elinde bulunmaktadır. Bu belgelerin bazıları halihazırda mahkemeye intikal ettirilmemiştir. Komisyon tarafından silahlandırılmış ve Rum Kızılhaçı adı altında kendilerini kamufle eden Rumlar, bu güne kadar Türkler'e karşı dağlardaki gaddar cinayetlerine devam etmektedirler. Pontus Komitesi, kendi hain amaçlarını güven altına alacak çalışmada güçlenebilmeleri için, Rusya'dan ve Kafkasya'dan binlerce Rum'u getirmeğe çaba harcamaktadır. Osmanlı unsuru olan Rumlar, kendi çocuklarını Yunan Ordusu'na göndermektedirler. Bunlarla İzmir cephesinde karşılaşmaktayız. Aldığımız tutsaklar arasında bu tür kişiler bulunmaktadır. TBMM duraksamaksızın kendi varlığını korumak için gerekli tüm önlemleri almaktadır. Zararlı politikalar takip etmekte olan Ermeniler cezalandırılmaktadır. Aynı eylemde bulunan Türkler de tam olarak aynı şekilde cezalandırılmaktadırlar. Bağımsızlık endişesi ile yanlış yola sapmış Müslümanlar'a karşı da bu ciddi önlemler alınmaktadır. Ancak halen ve uzun zamandan beri, Rumlar'ın barbarlık ve gaddarlıkları uzun zamandan beri devam etmektedir ve

hiçkimse zavallı Müslümanlar'ı kurtarmayı düşünmemektedir. Rumlar, Avrupalı ve Amerikalılar'ın gözleri önünde bu cinayetlerini işlemektedirler.

Soru: Hükümetiniz, Anadolu'daki Amerikan Yardım ve Hayırsever Kurumları (A.C.R.N.E)'ni kabul edip, vergilendirdikten ve Ankara'da bir temsilci buldurmasına izin verdikten sonra, bu kurumlara ve bunlarla ilişkili Amerikalılar'a karşı şimdiki olumsuz basın propagandasına neden müsaade etmektedir?

Yanıt: A.C.R.N.E'nin insani ve hayırsever faaliyetlerini , yasalarımızla uyum içerisinde bulunduğu takdirde biz memnuniyetle karşılamaktayız. Ancak, araştırmaların Merzifon ve Kayseri'deki kurumlar gibi bazı kurumların hain amaçlara aracılık ettiğini karşılamış olduğunu söylemekten esef duyuyorum. Basın tarafından ortaya konulan olumsuz tutum, bu gerçeklerin yayımlanmasından başka bir şey değildir. Her yerde olduğu gibi, bizdeki basının da özgür olduğu unutulmamalıdır.

Soru: Ankara ve Moskova arasındaki askeri ve siyasi ilişkiler tam olarak nedir? Herhangi bir Rus anlaşması imzalandı mı ya da onaylandı mı? (Tarihleriyle) Bilinen antlaşmanın imzalanmasından buyana, her iki hükümetten biri tarafından diğer tarafa istek ve önerilerde bulunulmuş mudur ve bu istek ve önerilerin doğası ne idi? (Tarihleriyle).

Yanıt: Moskova ve TBMM Hükümeti arasındaki ilişkiler 16 Mart 1921 tarihli antlaşma ile ortaya konulan ilkelerle uyum içerisinde. Bu ilişkiler memnuniyet vericidir.

Soru: Ankara Hükümeti Kapütilyasyonların kaldırılmasını istemeyen ABD ile diplomatik ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesine müsaade edecek midir?

Yanıt: TBMM Hükümeti, Amerika ile ilişkilere girmeği içtenlikle istemektedir. Ancak, Ulusal Hükümet, Amerikan Hükümetinin Türkiye'yi tam bağımsızlıktan yoksun bırakan kapitülasyonların devamında ısrar etmemesini arzu etmektedir. Kapütilyasyonların kaldırılmasını gerekli gören tam bağımsızlık ilkesi, TBMM'nin egemenlik ilkesidir.

Soru: Kilikya'daki barış için Fransızlar'la yapılan görüşmelerin şimdiki durumu nedir? M. Bouillon Fransa'dan Ankara'ya ne gibi yeni öneriler getirdi ve hangi Türk önerilerini beraberinde götürdü?

Yanıt: Fransa ile "Ulusal Ant" ile uyumlu bir anlayışa, bütün ülkelerle olduğu gibi, gelmeğe hazır olmak suretiyle, iki ülke arasındaki savaşın sona erdirilmesinin bir aracını bulmaya çaba gösterdik.

Soru: Eğer varsa, Yunanistan'la barışa doğru, İzmir ve Doğu Trakya

sorunlarının çözümlenmesi ile ilgili İngiliz temsilcileriyle Ankara Hükümeti arasında hangi görüşmeler devam etmektedir? Bu gibi görüşmelerde Fransız ve İtalyan temsilcilerin herhangi bir katılımı var mıdır?

Yanıt: Henüz bu konuda herhangi bir şey söylenilemez.

Soru: Yunanistan'la barışın yapılmasında, TBMM'nin muhtemelen esas olarak ele alacağı İzmir ve Trakya ile ilgili asgari ve azami koşullar nelerdir?

Yanıt: İzmir ve Trakya sorunlarıyla ilgili bir anlayış birliğine gelinmesindeki koşullar "Ulusal Ant" ta açık ve kesindir. Koşul, hiç bir şart ileri sürmeksizin bu yerlerin Türk egemenliğine bırakılmasıdır.

Soru: Mustafa Sagir'in Türkiye'de aldığı mektuplar ve kendi itirafları dışında onun Mustafa Kemal'in suikastinin zeminini hazırlamak için buraya gönderildiğine ilişkin kanıtlar var mıdır?

Yanıt: Mustafa Sagir tarafından yapılan itiraflar ve bulunan belgelerin dışında kendisinin Mustafa Kemal Paşa'nın çevresindeki muhafızların komutanlarından bazılarını etkilemeye çalıştığı kanıtlanmıştır. Mustafa Sagir üstelik Mustafa Kemal Paşa'nın emir erini de etkilemeye çalışmıştır.

Soru: Talat Paşa'nın suikastinden hemen önce İngiltere'nin siyasi amaçlar için görüşmeler yapmak üzere Talat Paşa'yı Berlin'den Ankara'ya göndereceğine dair herhangi bir kanıt var mıdır?

Yanıt: İngiltere'nin Talat Paşa ile temasa geçmesi bir gerçektir. Ancak bu temasların Talat Paşa'nın ülkesine dönme arzusuna yönelik olduğunu gösteren hiç bir belge elimizde bulunmamaktadır.

DİPNOTLAR

- Ankara Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Öğretim Görevlisi
- (1) Washington National Archives; **ONI Report(Deniz İstihbarat Raporu)**; c10j; 11770; B-1.
- (2) **Türk İnkılâbının Hazırlık Dönemi**, Ankara, 1995, s.65.
- (3) **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C.II, Ankara, Sanem Matbaası, 1985, s.98-114
- (4) **Tarih Vesikaları Dergisi**, C.II, sayı:8, Ankara 1942, s.83.
- (5) Mahmut Goloğlu, **Cumhuriyet'e Doğru**, Ankara, Başnur Matbaası, 1971, s.171.
- (6) R.Salahi Sonyel, **Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.II, Ankara, TTK, Basımevi, 1986, s.175.
- (7) Osman Ulugay, **Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı**, Yelken Matbaası, İstanbul 1974, s.141.
- (8) Osman Ulugay, a.g.e., s.142-143.
- (9) **Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Arş.No: 1/4283, Dos.No:265, Kls.No:632, Fih.No:2-2, s.4**

- (10) Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Arş.No: 1/4283, Dos.No:265, Kls.No:632, Fih.No:2-2, s.4
- (11) Fethi Tevetoğlu, "Millî Mücadele'de Mustafa Kemal Paşa-General Harbord Görüşmesi", **Türk Kültürü Dergisi**, Sayı:80, 1969, s.525-545.
- (12) Washington National Archives; **MID Report(Askeri İstihbarat Raporu); 2657-T-139 A**
- (13) Genelkurmay ATASE Başkanlığı, Kls.No:2976, Dosya No:59, Fih.No:9
- (*) Merzifon Amerikan Kolejindeki Olaylarda suçlu görülen Amerikalıları sınır dışı etmekle görevlendirilen Merkez Ordu Komutanlığı Amerikalıları Samsun'da bir Amerikan Savaş gemisine bindirdikten sonra, 29 Mart 1921 tarihinde Canik Mutasarrıflığına (Samsun Valiliğine) şöyle bildiriyordu: "Üç kadın hariç diğer Amerikalılar bir Amerikan torpidosu ile memleketten ihraç edilmiştir".
- (14) Washington National Archives; a.g. döküman, s.1
- (15) Washington National Archives; a.g. d., s.1
- (16) Washington National Archives; **MID Report; 2657-T-140**; s.1-3
- (17) Washington National Archives; a.g. d., s.1
- (18) Washington National Archives; a.g. d., s.1-2
- (19) Washington National Archives; a.g. d., s.2
- (20) Washington National Archives; a.g. d., s.2
- (21) Washington National Archives; a.g. d., s.2
- (22) Osman Ulugay, "Amerikan Basınında Türk Kurtuluş Savaşı", a.g.e., s.175.
- (23) Washington National Archives; a.g. d., s.3
- (24) Washington National Archives; **MID, (Askeri İstihbarat Bölümü), 2657-T-84**, 174, 180, 183, 184
- (25) Washington National Archives; **MID, 2657-J-52**, s.2-3
- (26) Washington National Archives; a.g. d., s.3
- (27) Washington National Archives; a.g. d., s.3
- (28) Washington National Archives; a.g. d., s.3
- (29) Esat Arslan, "Mustafa Sagir Olayı", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.11, Mart 1995, sayı: 31, s.187-222
- (30) Washington National Archives; a.g. d., s.3
- (*) Mustafa Sagir, İngilizler tarafından casus olarak yetiştirilmiş, Hindistan Hilafet Heyeti İstanbul Temsilcisi sıfatıyla Temmuz 1920'de İstanbul'a getirilmiştir. Başta Ankara Hükümeti'nin Hint Müslümanları ile ilişkilerinin boyutlarını çözümlmek ve fırsat ele geçtiğinde Mustafa Kemal'in öldürülmesine yönelik suikastın icrası için 11 Aralık 1920'de Ankara'ya gelmiştir. Türkiye'ye gelişinden itibaren Türk İstihbarat birimlerince yakından izlenmeğe başlayan Mustafa Sagir Mart 1921'de Ankara'da yakalanmıştır. Ankara İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanan, Mustafa Sagir bu mahkemece suçlu bulunarak, 24 Mayıs 1921'de Ankara Karaoğlan Meydanında kalabalık bir topluluk önünde asılmıştır.
- (31) Washington National Archives; a.g. d., s.3.